

רוח לחימה כשיקול הלכתי

רס"ן, הרב אברומי לויין – רמ"ד איתור ומיצוב

- א. הקדמה
- ב. קביעת דיני צבא בהיעדר מקורות מבוססים בחז"ל
- ג. חשיבות רוח הלחימה
- ד. עקרונות מדברי הראשונים והאחרונים על החוסן הנפשי
- ה. שיקול הלכתי נוסף לדחיית איסורי שבת לחיזוק רוח הלחימה
- ו. הגישות השונות בהלכה למעשה
- ז. סיכום

א. הקדמה

דורנו, דור הגאולה, זכה לחזור לארץ ישראל לאחר שנות גלות ארוכות. לאורך שנות הגלות עסקו גדולי ישראל בתורה ובפסיקה, אך זאת במגוון נושאים הנוגעים לחיי המעשה הפרטיים בלבד, וכמעט ללא עיסוק בנושאים הנוגעים לכלל ישראל, כמו דיני מלך, מדינה ומלחמה. במאמר זה ברצוני לעסוק בחשיבות "רוח הלחימה" של החיילים היוצאים להילחם, עד כמה הינה מרכיב חיוני להצלחת המלחמה, וכתוצאה מכך היא מהווה שיקול הלכתי במקרים בהם על מנת להפיח רוח זו, יש לדחות איסורי תורה או חכמים. אין ברצוני להגיע למסקנה הלכתית ברורה אלא בעיקר להציג את העקרונות והשיקולים ההלכתיים בבואנו לעסוק בסוגיה זו.

ב. קביעת דיני צבא בהיעדר מקורות מבוססים בחז"ל

בספר במדבר¹ נכתב: "על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון". מלשון הכתוב משמע שהיה ספר מיוחד העוסק בענייני המלחמה כבר בתקופת המקרא. וכך כתב רבי אברהם אבן עזרא על פסוק זה:

"בספר מלחמת ה' – ספר היה בפני עצמו, ושם כתוב מלחמות ה' בעבור יראיו.

ויתכן שהיה מימות אברהם, כי ספרים רבים אבדו, ואינם נמצאים אצלנו".

מדברים אלו מובן שכבר מראשית ימי המקרא עסקו בכתיבת תכנים על המלחמה.

הרב קוק² מתייחס אף הוא לכך שמסורת משפטי המלוכה והמלחמה הייתה מצויה בעם ישראל בימי קדם וכיום נשארו לנו שרידים מעטים בלבד.

הרב שלמה גורן בהקדמה לספרו שו"ת 'משיב מלחמה' מרחיב טענה זו, וכותב שיש הבדל מהותי בין הפסיקה ההלכתית האזרחית הרגילה לבין הפסיקה ההלכתית בנושא הצבא. הפסיקה האזרחית התברכה במסורת רציפה מימות משה רבנו ועד עתה. הפסיקה מבוססת על פי דברי התנאים, שבדבריהם נושאים ונותנים האמוראים ואותם מפרשים הגאונים והראשונים, ולבסוף דנים בהם האחרונים ומכריעים על פי דרכי הפסיקה הידועים והמפורשים לאורך הדורות. לעומת זאת, בפסיקה בהלכות מדינה וצבא, אנחנו מוצאים פער ודילוג מאז מלחמת בר כוכבא ועד לשיבת ציון בעת האחרונה. במשך כל תקופה ארוכה זו לא היו הלכות המלחמה והביטחון הלאומי אקטואליים בחיי עם ישראל. לדברי הרב גורן אפילו הלכות מלכים לרמב"ם – העוסקות בענייני מלכים ומלחמותיהם – לא נותנות מענה לכל דבר ועניין במציאות דורנו, מפני שהן בעיקר מכוונות לימות המשיח.

לשם פסיקת ההלכה בשאלות ההלכתיות שהתעוררו בעקבות הקמת צה"ל נזקק הרב גורן לחפש מקורות הלכתיים ממגוון רחב של ספרים. הוא אף הסתמך על מקורות בספרים חיצוניים. אחר כך קבצם יחד על מנת ליצור שיטת פסיקה הלכתית למציאות הצבאית של ימינו.

בהיעדר מקורות הלכתיים ברורים לשאלות שנוצרו בדורנו, עלה הצורך להיעזר ולהיסמך על מקורות מן התנ"ך, אף שאין להם מסורת בספרות ההלכתית. ועלתה השאלה: האם ניתן להסתמך על מקורות אלו בפסיקה ההלכתית? ואם כן האם קיימות הגבלות בשיטת פסיקה זו?

הרמב"ם בהלכות מלכים³ עוסק בדין הטלת מצור על עיר שלא רצתה להשלים עם בני ישראל. ההנחיה במקרה כזה היא שאין לעשות מצור על העיר מארבע רוחותיה, אלא יש להשאיר רוח אחת פתוחה על מנת שמי שרוצה להימלט על נפשו יוכל לעשות זאת. הרמב"ם כותב שההוכחה לכך הינה ממלחמת מדין: "...שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה, מפי השמועה למדו שבכך צוהו".

דין זה לא נאמר בספר דברים⁴ העוסק בדיני קריאה לשלום והטלת מצור, אלא הרמב"ם למדו ממלחמת מדין המתוארת בספר במדבר⁵: "ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה

2 שו"ת משפט כהן סימן קמג.

3 פרק ו הלכה ז.

4 פרק כ.

5 פרק לא פסוק ז.

ויהרגו כל זכר". הספרי מסביר שמדובר בהטלת מצור על מדין: "ויצבאו על מדין, הקיפוח מארבעה רוחותיה" ועל כך אומר ר' נתן בספרי "נתן להם רוח רביעית כדי שיברחו". כפי הנראה רבי נתן קיבל זאת במסורת ולא דייק זאת מלשון הפסוק.

ניתן לשאול: הרי לכאורה הפסוקים לא נאמרו בלשון ציווי אלא הם מספרים את אשר התרחש במלחמה, ומניין לרמב"ם שיש לנהוג כך לדורות? אלא שלמרות כל זאת הרמב"ם למד דין זה למעשה.

מכך ניתן ללמוד שאפשר להיעזר בפסיקת הלכה גם מפסוקי תנ"ך. אמנם ניתן לסייג זאת ולומר שהרמב"ם לא פירש את המקרא בעצמו והוציא ממנו את ההלכה, אלא עשה זאת רק על פי מקור תנאי קדום כמדרש הספרי.

דוגמה נוספת: בהלכות מלכים⁶ פסק הרמב"ם להלכה את דברי הגמרא במסכת סנהדרין⁷ הקובעת שמצות הכרתת זרע עמלק חלה רק לאחר מינוי מלך לעם ישראל. הגמרא שם מוכיחה את דבריה מהפסוק⁸ "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק", וממנו לומדת שהמלחמה בעמלק מתחילה רק לאחר שיש "כסא מלכות". ואילו הרמב"ם בהביאו הלכה זו מביא פסוק אחר מהתנ"ך⁹ שממנו הוא מוכיח את ההלכה: "ויאמר שמואל אל שאול, אותי שלח ה' למשחך למלך על וכו' עתה לך והכיתה את עמלק וכו'". שממנו רואים שלאחר ששאל מונה למלך מצווה אותו שמואל הנביא להכרית את עמלק, והכתוב אף מקיש את הכאת עמלק למשיחת שאול למלך. ולכאורה הדבר לא מובן, מדוע בחר הרמב"ם להביא את פסוק זה כראיה להלכה ולא הביא את הפסוק המובא בגמרא? על כך כתב הלחם משנה¹⁰ שדרכו של הרמב"ם להביא ראיות מהתנ"ך, אף שהם לא הובאו בגמרא, במקומות בהם אין הראיה משנה את עיקר הדין, והוא עשה זאת במקום שבו נראה לו שהראיה יותר פשוטה ומובנת.

מדברים אלו ניכר שהרמב"ם הביא ראיות להלכות הנוגעות למלחמה ישירות מפסוקי התנ"ך, ואף בשונה מהנאמר בתלמוד. אמנם גם כאן ניתן לסייג זאת שמדובר בדברים שאינם יכולים לשנות את הדין הידוע. אבל על כל פנים מוכח מכאן שהרמב"ם ראה בתנ"ך מקור להוכחות לפסיקה ההלכתית.

6 ספרי במדבר פרשת מטות פסקא קנז.

7 פרק א הלכה ב.

8 דף כ, ב.

9 שמות יז, טז.

10 שמואל א' טו, א-ג. רק המילים המודגשות מובאות ברמב"ם.

11 הלכות מלכים שם.

גם בעל ספר חסידים¹² מוכיח מדברי הפסוק בספר שמואל הלכה בדיני מלחמה. נאמר שם¹³:
 "ויאמר יונתן עכר אבי את הארץ ראו נא כי אורו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה.
 אף כי לוא אָכַל אָכַל היום העם משלל איביו אשר מצא כי עתה לא רבתה מכה
 בפלשתים".

מכך לומד בעל ספר החסידים שכשצרים הגויים על עיר, אסור להתענות, פן יחלשו ולא יוכלו להילחם כראוי¹⁴.

הרב אשר וייס בספרו מנחת אשר¹⁵ עוסק בנושא הפגיעה בחפים מפשע בזמן מלחמה, ומנסה למצוא לו תשובה הלכתית ממקורות הפסוקים. כותב שם הרב וייס שבהיעדר מקורות הלכתיים מובהקים לפסיקה יש להיעזר ולהסתמך על מקורות מהתנ"ך. מסקנתו כי בעניין פגיעה בחפים מפשע לא ניתן להסתמך על דיני הצלה רגילים המובאים בפוסקים, ולכן יש להסתייע בדברי התנ"ך גם בדין זה. הרב וייס מוכיח שפגיעה בחפים מפשע תוך כדי המלחמה לא נאסרה, מכך ששאל המלך הזהיר¹⁶ את העם המכונה "הקיני" לסור מתוך עמלק טרם יציאתו למלחמה בעמלק מחשש שמא תוך כדי המלחמה יפגעו הקיני, למרות שהם חפים מפשע – "ויאמר שאול אל הקיני לכו סורו רדו מתוך עמלקי פן אספך עמו וכו'"¹⁷. אמנם הרב אשר וייס מסייג את דבריו בתשובה¹⁸, שאין ללמוד ישירות ממקורות התנ"ך דברים, אך ניתן להסתייע ולהוכיח דברים הנראים לחכמי ישראל בסברה ישרה ולהביא להם סמך ורמז מהתנ"ך.

ממקורות אלו עולה שבמקומות בהם אין מסורת פסיקה ברורה, כגון בדיני המלחמה, ניתן להיעזר גם בדברי התנ"ך הקשורים לאותו נושא.

12 סימן תריח.

13 שמואל א' יד, כט.

14 לשון ספר החסידים: "הרי כשמקיפים גוים את העיר אין מתענין פן יהיו חלשים ולא יהיו יכולים להלחם".

15 מנחת אשר דברים סימן לב.

16 שמואל א' טו, ו.

17 וכך כותב המנחת אשר שם: "אמנם הלכה זו לא מצינו בדברי הגמ' והפוסקים, אלא בתנ"ך ובמפרשיו, וזאת משום שמאז חורבן בית מקדשנו וביטול מלכות ישראל לא היו שאלות אלה נוגעות למעשה ומיעטו לעסוק בסוגיות אלה של מלחמה ואופן ניהולה, ובהכרח נתבסס על מלחמות ישראל כפי שמבוארים בתנ"ך ובדברי המפרשים לדורותיהם בבואנו לקבוע מסמרות בסוגיא זו וכו' ומפשטות הכתוב מבואר דיש להזהיר את החפים מפשע לסור מעל החוטאים החייבים מיתה ולאפשר להם לעשות כן, אך אם לא יעשו כן יש להילחם אף אם יהרגו גם הם, וכמו שאמר שאול לקיני שאם לא יסור מעם העמלקי יספה אף הוא עמו".

18 התשובה מופיע במרשתת באתר שיעורי הרב אשר וייס בנושא: "אם יש ללמוד הלכה מן התנ"ך".

ג. חשיבות רוח הלחימה

ידוע שרוח הלחימה הינה חלק בלתי נפרד מהיכולת לצאת למלחמה ולנצח בה. כך ברור בצבאות העולם כיום, וכך גם מובא במקורותינו.

טרם שאביא מקורות מדברי חז"ל ברצוני לעסוק במקור מקראי לנושא זה: בסיפור דוד וגלית כפי שמובא בספר שמואל, ומשם נלמד לעניינינו ונקבל רקע לדברי חז"ל בנושא זה כסמך ורמז לדברי חז"ל.

בתקופת מלכות שאול נאספו פלישתים למלחמה על ישראל, אך בשונה מכל מלחמה בה צבא נלחם מול צבא, הפלישתים בחרו בטקטיקה חדשה בה נציג מן הפלישתים ינהל דו-קרב מול נציג ישראלי. המפסיד בקרב זה – ישועבד עמו לעמו של המנצח. לצורך כך שלחו הפלישתים את גלית המתואר כ"מכונת מלחמה" יחידנית שאין לה מתחרים. הנביא מרבה לתאר את גלית, את גודל גופו, ואת אמצעי הלחימה והמיגון שברשותו בפירוט רב¹⁹:

"ויצא איש הבנים ממחנות פלשתים, גלית שמו מגת. גבהו שש אמות וזרת. וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש ומשקל השריון חמשת אלפים שקלים נחשת. ומצחת נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו. וחץ (ועץ) חניתו כמנור ארגים ולהבת חניתו שש מאות שקלים ברזל ונשא הצנה הלך לפניו".

נראה שפירוט זה מראה את המסר אותו מנסה גלית להעביר, עצם העוצמה והמראה שלו מרתיעים את כל רואיו אף ללא קרב פיזי.

והנביא ממשיך לתאר את דברי גלית לעם ישראל²⁰:

"ויעמד ויקרא אל מערכת ישראל ויאמר להם למה תצאו לערך מלחמה הלוא אנכי הפלשתי ואתם עבדים לשאול ברו לכם איש וירד אלי. אם יוכל להלחם אתי והכני והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו והכיתיו והייתם לנו לעבדים ועבדתם אתנו. ויאמר הפלשתי אני חרפתי את מערכות ישראל היום הזה תנו לי איש ונלחמה יחד".

לא בכדי גלית הוא זה שמניח את ההצעה לפני עם ישראל, יש כאן לוחמה פסיכולוגית: גלית שכבר במראהו הוא מרתיע את כל רואיו, משתמש פעם אחר פעם בתיאורים משפילים כלפי עם ישראל ובכך "שובר" את רוחם של הלוחמים. והתוצאה היא²¹:

19 שמואל א' יז, ד-ז.

20 שם, ח-י.

21 שם, יא.

"וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלישתי האלה ויחתו ויראו מאד".

אכן, גלית מצליח במשימתו הראשונית – לזרוע פחד גדול בקרב עם ישראל, ואף אחד מתוך העם אינו מעז להתמודד מולו במלחמה. הדברים מגיעים לידי כך שהעם לא מעלה על דעתו להתארגן כולם ולתקוף את גלית או את העם הפלישתי²². הלוחמים והעם אינם מעיזים אפילו לומר לגלית שהם אינם מוכנים להצעת לחימה זו והם רוצים להילחם כצבא למול צבא.

"ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום"²³.

גלית חוזר על לוחמה פסיכולוגית זו במשך ארבעים יום – בוקר וערב. וכך הוא כמובן ממשיך לעורר פחד ולהחליש את רוח העם והלוחמים. כשדוד מגיע לשדה המערכה ומדבר עם אחיו, הוא פתאום נחשף לדברים אותם אומר גלית השכם והערב²⁴:

"והוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שמו מגת ממערכות פלשתים וידבר כדברים האלה וישמע דוד. וכל איש ישראל בראותם את האיש וינסו מפניו וייראו מאד. ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את ישראל עלה והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל".

בדברים אלו גלית מצליח לשבור סופית את רוח הלחימה, והעם נס מזירת המערכה, והפחד מתגבר והולך לו. המצב כל כך קשה, ששאול המלך מרוב ייאוש, מבטיח שמי שיכה את גלית יזכה בבת המלך. המלך לוקח כאן סיכון והימור שמא בתו תזדקק להתחתן עם אדם שאינו ראוי לבית המלך, ואעפ"כ הוא עושה זאת – משמע שהמצב מורכב ביותר.

"ויאמר דוד אל האנשים העמדים עמו לאמר מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלז והסיר חרפה מעל ישראל כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלהים חיים. ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יכנו"²⁵.

דוד הוא היחיד שלא נבהל ממראהו המפחיד ומדבריו של גלית, הוא נשאר צלול בדעתו ובנפשו, ומבין מיד שהמלחמה כאן הינה פסיכולוגית ורוחנית. דוד מגיב באותה מטבע של גלית ובונה קומה של ביטחון בקב"ה וזלזול משפיל באויב, מתוך הבנה שניצחון בקרב מתרחש כשקיימת עוצמה נפשית ורוחנית כאחד.

22 שהרי מי מחייב אותם "לשחק" לפי הכללים שקובע להם גלית !

23 שם, טז.

24 שם, כג-כה.

25 שם, כו-כו.

"ויסב מאצלו אל מול אחר ויאמר כדבר הזה וישבהו העם דבר כדבר הראשון"²⁶.

דוד הולך ובונה קומה זו בתוך העם, ועל כן הוא פונה לאנשים רבים. לא כדי לקבל מהם תשובה שונה ממה שכבר שמע עד כה, אלא על מנת להפיח רוח גבורה ועוז בלוחמים.

"וישמעו הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני שאול ויקחהו. ויאמר דוד אל שאול אל יפל לב אדם עליו עבדך ילך ונלחם עם הפלשתי הזה"²⁷.

דוד נקרא אל שאול, וגם בדבריו איתו הוא מחזק ומעודד את המלך שאול. כאן מתחדד הצורך הקריטי ברוח לחימה ובאמונה בצדקת הדרך, שהרי שאול היה איש מלחמה ותיק, נצר לשבט בנימין שעל לוחמיו נאמר: "כל זה קולע באבן אל השערה ולא יחטיא"²⁸, וכבר הנהיג את ישראל בכמה מלחמות. לכאורה הוא היה צריך להיות הראשון שעומד מול גלית, מה גם שהוא "גבוה מכל העם"²⁹ ולו ראוי להתמודד כנגד גלית הענק. ודווקא הוא, אולי בעקבות הרוח הרעה שמבעתת אותו, מגיב להצעת גלית בחרדה ובאימה. לעומתו דוד אינו איש מלחמה, ואינו ותיק ומנוסה בכגון אלו, וכדברי שאול בעצמו: "לא תוכל ללכת אל הפלישתי הזה להלחם עמו כי נער אתה"³⁰. ובכל זאת דוד מלא רוח גבורה ואמונה בצדקת הדרך, ובכך הוא מפיח רוח עוז ולחימה בקרב העם, ואף מצליח לשכנע את שאול שייתן לו להתמודד מול הענק, דבר הנראה חסר סיכוי לכאורה.

בהמשך דבריו מביא דוד את המקרה שהיה לו עם האריה והדוב, לחיזוק דבריו:

"גם את הארי גם הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי הערל הזה כאחד מהם כי חרף מערכת אלהים חיים. ויאמר דוד ה' אשר הצלני מיד הארי ומיד הדב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה. ויאמר שאול אל דוד לך וה' יהיה עמך"³¹.

דוד מדגיש לשאול המלך שכל מטרתו של גלית הינה לבזות את עם ישראל, וכיזוי עם ישראל הוא גם ביזוי אלוקי ישראל. ומכיוון שמדובר במלחמה על רקע כזה, הוא יהיה מסוגל בעזרת ה' לנצח בקרב, והעוצמה הרוחנית והבטחון בה' יסייעו לו. ואכן שאול בראותו את העוצמה הרוחנית של דוד מקבל את דבריו ושולחו לקרב תוך אזכור שאלוקים יהיה אתו. גם שאול מבין שהעוצמה הרוחנית היא זו שקובעת את הניצחון במלחמה.

26 שם, ל.

27 שם, לא-לב.

28 שופטים כ, טז.

29 שמואל א' ט, ב.

30 שמואל א' יז, לג.

31 שם, לו-לז.

"ויקח מקלו בידו ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן הנחל וישם אתם בכלי הרעים אשר לו ובילקוט וקלעו בידו ויגש אל הפלשתי. וילך הפלשתי הלך וקרב אל דוד והאיש נשא הצנה לפניו. ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבוזה וכו'. ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי במקלות ויקלל הפלשתי את דוד באלהיו. ויאמר הפלשתי אל דוד לכה אלי ואתנה את בשרך לעוף השמים ולבהמת השדה"³².

דוד הולך עם ציוד מינימלי ללחימה ביחס לציוד אשר קיים אצל גלית. ושוב גלית מתחיל במלחמה הפסיכולוגית ומבזה את דוד, מקלל אותו, ומבהיר לדוד שאין לו סיכוי להילחם איתו.

"ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת. היום הזה יסגרך ה' בידי והכיתך והסרתני את ראשך מעליך ונתתי פגר מחנה פלשתים היום הזה לעוף השמים ולחית הארץ וידעו כל הארץ כי יש אלהים לישראל. וידעו כל הקהל הזה כי לא בחרב ובחנית יהושיע ה' כי לה' המלחמה ונתן אתכם בידנו"³³.

דוד ממשיך את הקו הרוחני איתו הוא הלך מאז הגעתו לשדה המערכה, והוא מבהיר לגלית שהמלחמה כאן הינה רוחנית. גלית אמנם מגיע עם ציוד מלחמה כבד, אך דוד מגיע עם עוצמה רוחנית הבוטחת באלוקי ישראל הנמצא איתו במערכה, ולכן ודאי שהוא ניצח את הקרב.

"והיה כי קם הפלשתי וילך ויקרב לקראת דוד וימהר דוד וירץ המערכה לקראת הפלשתי. וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן ויקלע ויך את הפלשתי אל מצחו ותטבע האבן במצחו ויפל על פניו ארצה. ויחזק דוד מן הפלשתי בקלע ובאבן ויך את הפלשתי וימיתו וחרב אין ביד דוד. וירץ דוד ויעמד אל הפלשתי ויקח את חרבו וישלפה מתערה וימתתהו ויכרת בה את ראשו ויראו הפלשתים כי מת גבורם וינסו. ויקמו אנשי ישראל ויהודה וירעו וירדפו את הפלשתים וכו'"³⁴.

דברי דוד אכן התגשמו והוא ניצח את הקרב. לאחר שדוד כורת את ראשו גלית הפלישתים מתחילים לברוח משדה הקרב, ובתגובה לכך לוחמי ישראל סוף סוף יוצאים מהפחד שהיו שרויים בו ויוצאים בביטחון למלחמה מול הפלישתים. ניתן לשער שהרוח שהפיח בהם דוד

32 שם, מ-מד.

33 שם, מה-מז.

34 שם, מח-נב.

לפני הקרב, יחד עם העוצמה שהוא הפגין מול גלית, הן שהרימו את מורל העם והן שהכינו את לוחמי ישראל להתעשת בעקבות המפנה המהיר שהתרחש, ולרדוף את אויביהם עד כלותם.

בסיפור זה, הוצג באופן מובהק עד כמה רוח הלוחמים הינה מרכיב מכריע בניצחון במלחמה ולא רק בשעת הקרב עצמו, אלא עצם הנכונות לצאת ולהילחם תלויה ברוח הלחימה של הלוחמים.

בספר החינוך³⁵ בהסברו על מצוות כהן משוח מלחמה, יש הרחבה לגבי חשיבות רוח החיילים הלוחמים. החינוך מסביר שהכהן מוסיף דברים ללוחמים מעבר למה שכתוב בפסוקים. תפקידם של דיבורים אלו להפיח רוח עוז בלוחמים. וכך כותב החינוך: "ויוסף עוד משלו דברים אחרים יעוררו בני אדם למלחמה וישיאום לסכך בנפשם לעזור דת הא-ל ולשמרה ולהנקם מהסכלים המפסידים סדרי המדינות". עוד כתב החינוך: "שורש מצוה זו ידוע, כי בשעת מלחמה צריכים אנשי המלחמה חיזוק, ומפני שהאדם נשמע יותר כשהוא נכבד, ציורה התורה להיות הממונה לחזק בדברים טובים מן הכהנים שהם מבחר העם".

מצווה זו מדגישה מאד עד כמה "רוח הלוחמים" הינו מרכיב חיוני להצלחת המלחמה. נחתום את פרק זה בדברי הנביא בספר מלכים³⁶ שם מסופר על מותו של אחאב מלך ישראל בהיותו במלחמה מול ארם:

"ואיש משך בקשת לתומו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השריון ויאמר לרכבו הפוך ירך והוציאני מן המחנה כי החליתי". והנביא ממשיך לספר שאחאב נשאר עומד על מרכבתו כאילו לא קרה לו דבר: "ותעלה המלחמה ביום ההוא והמלך היה מְעַמֵד במרכבה נוכח ארם וימת בערב וַיִּצֶק דם המכה אל חיק הרכב".

ואומר על כך הרד"ק³⁷ –

"שלא הטה עצמו מפני המכה אלא התחזק בעצמו והיה מחזיק מעמד כמו שהיה במרכבה רוכב כדי שלא יכירו ישראל שהוא מוכה וירך לבבם במלחמה נכח ארם כשאר הנלחמים".

ואכן הגמרא³⁸ משבחת את מעשה זה של אחאב, ואומרת שבזכות מעשה חשוב זה, הוא זכה להספד גדול במותו, למרות שזהו המעשה טוב היחידי שהוא עשה בחייו".

35 פרשת שופטים מצוה תקכו.

36 מלכים א' כב, לד-לה.

37 שם.

38 מועד קטן כח, ב.

ד. עקרונות מדברי הראשונים והאחרונים על החוסן הנפשי

אחרי שראינו שאכן יש חשיבות לרוח הלחימה, מתעוררת שאלה הלכתית: עד כמה מהווה רוח הלחימה שיקול הלכתי מובהק? האם על מנת לחזק את רוח הלוחמים ניתן אף לחלל שבת על מנת לנסוע אליהם ולחזק את רוחם, או שעל אף חשיבותה אין בכוחה לדחות איסורים?

הגמרא במסכת שבת³⁹ עוסקת בדין היולדת במהלך השבת, ומתירה להדליק נר על מנת להאיר את מקום הלידה, שזהו צורך היולדת. הגמרא מתירה זאת אפילו אם היולדת הינה עיוורת והיא אינה יכולה ליהנות מאור זה, כי בכך שיודעת שהמיילדות הסועדות אותה רואות בצורה טובה את הנעשה, דעתה של היולדת מתיישבת בכך. הדין תקף אף במקרה שהמיילדות יכולות להסתדר ללא הדלקת אור זה. שמירת החוסן הנפשי של היולדת גורמת לכך שהיא תעמוד בהליך הלידה ובכך תימנע ממנה סכנת נפשות. ואכן כך נפסק בשו"ע⁴⁰.

מפסיקה זו מתבאר ששמירת חוסן נפשי הינו מרכיב קריטי לשמירת הגוף, ופגיעה בחוסן הנפשי העלולה לגרום לסכנת נפשות גופנית, דוחה איסורי תורה בשבת. חכמים הבינו שהמצב הנפשי משפיע על תפקוד הגוף וחוסנו ופגיעה בו יכולה להחליש את כל הגוף ולגרום לפיקוח נפש.

וכך גם לעניינו ניתן ללמוד שבמקום שמצבו הנפשי של החייל הלוחם הינו קריטי להצלחתו בלחימה ופגיעה במצבו הנפשי עלולה להביא למצב של לחימה שאינה מיטבית, ולחימה במצב כזה עלולה לגרום למצב של סכנת נפשות בפגיעה מאש אויב וכדומה.

הגמרא במסכת יומא⁴¹ אומרת "ראה שננעלה דלת בפני תינוק [בשבת] - שוברת ומוציאו, והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין", ומסבירה הגמרא שמדובר שבשבת הדלת הוא עובר על איסור תורה. רש"י שם מסביר שטעם ההיתר הינו משום הפחד שהתינוק עלול להיכנס אליו במציאות זו, ופחד זה יכול להביאו למצב של פיקוח נפש.

גם ממקור זה מפורש שמצב נפשי ירוד העלול לגרום לפיקוח נפש הינו עילה לחילול שבת. הרמב"ם בהלכות מלכים⁴² כתב על פי דברי הגמרא מסכת חולין⁴³: "חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום וישבו מהן, מותר להן לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך, מפי השמועה

39 דף קכח, ב.

40 שולחן ערוך אורח חיים סימן של סעיף א.

41 דף פד, ב.

42 פרק ח הלכה א.

43 דף יז, א.

למדו ובתים מלאים כל טוב ערפי חזירים וכיוצא בהן", והסביר הנצי"ב בספרו "העמק דבר"⁴⁴ שטעם ההיתר לכך הינו "שכל הקפדה במאכלים בשעת מלחמה, מביאה לסכנת נפשות".

מדברי הנצי"ב, מובן שהעיסוק הנפשי של הלוחם בהזנת גופו במזון, תוך הקפדה על שמירת כשרות ודקדוק בסוג המזון אותו הוא יכול לאכול בשעת המלחמה, יכולה לגרום לחלישות נפשית. ממילא חלישות זו תגרום לפגיעה בעמידתו האיתנה במלחמה, שזהו דבר הגובל בפיקוח נפש.

גם מדברים אלו נראה, שאיסורי מאכלות אסורות נדחה לצורך שמירת החוסן הנפשי של הלוחם.

הרמב"ם בהלכות מלכים⁴⁵ מחדד מהי העמדה הנפשית בה צריך להיות מצוי הלוחם בשעת הלחימה, ומדוע מי ש"ירא ורך הלבב" צריך לשוב ממלחמת הרשות.

"מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם וכו'".

מדברי הרמב"ם האלו, נראה באופן הברור ביותר, שהחוסן הנפשי של הלוחם הינו מרכיב קריטי להצלחת המלחמה, וכל פגיעה ברוח הלחימה גובלת באיסור – "לא תעשה", וגורמת לפיקוח נפש ציבורי. יתכן וניתן ללמוד מדברים שיש להתייחס לחוסן הנפשי כסוגיה בהלכות "פיקוח נפש" ולפעמים להתיר עבודה אף איסורים אחרים.

44 דברים ו, י.

45 פרק ז הלכה טו.

הרב גורן בספרו משיב מלחמה⁴⁶ התיר לפנות חללים בשבת משטח הלחימה למרות שהדבר מבואר בגמרא ובשו"ע⁴⁷ לאיסור וכדוגמת דברי הגמרא במסכת שבת⁴⁸, "תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר: תינוק בן יומו חי - מחללין עליו את השבת, דוד מלך ישראל מת - אין מחללין עליו את השבת". הרב גורן מביא בספרו מספר סיבות להיתר זה, אחת הסיבות שהביא להיתר זה, נובעת מהפגיעה המורלית העלולה להיווצר כתוצאה מהימצאות החללים בשטח יחד עם הלוחמים. לדבריו, דבר זה פוגע בכושר הלחימה שלהם. הוא מוכיח את דבריו גם מדברי הילקוט שמעוני⁴⁹ ששם הוא מסביר שביציאת עם ישראל ממצרים, הקב"ה הוליך אותנו דווקא למדבר ולא לארץ ישראל, והסיבה לכך הייתה, כדי שלא יראו את עצמות אחיהם בני אפרים פזורים בארץ ישראל, לאחר כישלון הנסיון שלהם לכבוש את הארץ ללא ציווי משה רבנו⁵⁰. כי אם יראו את עצמותיהם, תיפגע המוטיבציה שלהם להיכנס לארץ ישראל.

וכן הוכיח את דבריו מסיפור הריגתו של עמשא בן יתר. בספר שמואל⁵¹ מסופר על הריגת עמשא על ידי יואב בן צוריה במהלך היציאה ללחימה מול שבע בן בכרי. לאחר שנהרג עמשא גופתו נשארה מוטלת בדרך ומפני כך העמידו איש שיעודד את הלוחמים להמשיך בלחימה ולא ירתעו מראיית גופת עמשא המושלכת על הדרך, "ואיש עמד עליו מנערי יואב ויאמר מי אשר חפץ ביואב ומי אשר לדוד אחרי יואב". אך למרות זאת, הדבר לא הועיל והלוחמים נעצרו ליד גופתו ולכן החליט להרחיקה מן הדרך - "ועמשא מתגולל בדם בתוך המסלה, וירא האיש כי עמד כל העם, ויסב את עמשא מן המסלה השדה, וישלך עליו בגד כאשר ראה כל הבא עליו ועמד". ולאחר שעשה זאת אכן הלחימה המשיכה "כאשר הגה מן המסילה עבר כל איש אחרי יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי". וכך הסביר הרד"ק⁵² את הפסוקים:

46 משיב מלחמה חלק ב עמ' רי.

47 שולחן ערוך אורח חיים סימן תקכו סעיף ג: "בשבת וביום הכפורים לא יתעסקו בו כלל, אפילו על ידי עממין, אפילו להוציאו על ידיהם ולהניחו בכוך (פירוש בחפירה) העשויה מאתמול. וכתב על כך המשנה ברורה (ס"ק יז): "אפילו להוציאו ולהניחו בכוך - אף על גב דאינו אלא טלטול על ידי נכרי לא רצו להתיר משום כבוד המת דאדרבא כבוד המת הוא שלא יתחלל שבת ויוהכ"פ דחמירי על ידו וכו'".

48 דף קנא, ב.

49 ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח רמז רכו: "ד"א כדי שלא יראו את עצמות אחיהם מושלכים בפלשת ויחזרו להם".

50 שיצאו ממצרים לפני יציאת עם ישראל עקב טעותם בחישוב הקץ. ועיין בסנהדרין צב, ב ובילקוט שמעוני שם.

51 שמואל ב' כ, יא-יג.

52 שם.

"לזרז הבאים שלא יעמדו על החלל אלא ילכו אחרי יואב וכאשר ראה האיש שלא הועילה הזהרתו לאנשים הבאים אלא היו עומדים על החלל הסירו מן המסילה שלא יראוהו העוברים".

מדברים אלו הוכיח הרב גורן שמראה של חללים פוגע בחוסן הנפשי של הלוחמים.

ה. שיקול הלכתי נוסף לדחיית איסורי שבת לחיזוק רוח הלחימה

הגמרא במסכת שבת⁵³ אומרת:

"תנו רבנן, אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם התחילו - אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר: "עד רדתה" - אפילו בשבת".

וכך פסק הרמב"ם⁵⁴:

"צרין על עיירות הגוים שלשה ימים קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה ואע"פ שהיא מלחמת הרשות, מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו בשבת ואין צריך לומר במלחמת מצוה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת".

בשו"ת הריב"ש⁵⁵ כתב על דין זה:

"אבל יש בה התר אחד מיוחד שאם התחילו אין מפסיקין ומחללין את השבת לכל צרכי המצור ואפילו שלא מפני הסכנה, כמו שבא הקבלה עד רדתה ואפילו בשבת".

על פי דברים אלה, למד הרב אבידן בספרו שבת ומועד בצעה⁵⁶:

"החידוש של 'עד רדתה' - ואפילו בשבת, מורה לנו שלא רק באותם הדברים בהם תלויים חיי אדם או גורל המלחמה או הקרב, אלא גם באותם הדברים שהשפעתם איננה מכרעת אלא שהם מסייעים למלחמה, מותר לעשותם בשבת וכו' גם עבור שטח בעל חשיבות משנית מותר לחלל שבת וכו' כל שהדבר בעל משמעות במישור הבטחוני של עם ישראל, מותר לחלל עליו את השבת, אם הוא מסייע לנושא המלחמה".

53 דף יט, א.

54 הלכות שבת פרק ב הלכה כה.

55 סימן קא.

56 בפרק הראשון על מלחמה בשבת וביום הכיפורים.

בהמשך לדברים אלו מסיק הרב אבידן:

"מקובל בבית מדרשה של הרבנות הצבאית, כי בדרך כלל אין מפנים חללים בשבת משטחי הקרבות אלא אם כן למשל נמצא חלל בטנק ויש צורך באותו טנק להמשך הלחימה או אם כתוצאה מאי פינוי החללים תפגע רוח הלוחמים כך שלא יוכלו לתפקד כרבעי וכו' עכ"פ נראה כי שאלת פינוי החללים מקבלת מימד חדש לאור תפיסה זו, יען כי לפיה כל דבר שיש משום סיוע לנושא המלחמה גם אם סיוע זה אינו מכריע כל שהוא סועד ומסייע לנושא המלחמה מותר לחלל שבת עליו".

על פי דברים אלו לכאורה נראה שבמצב של מלחמה יש לשקול האם להגדיר את חיזוק החוסן הנפשי והרוחני של החיילים כחלק מהמערך המסייע ללחימה שהותר מדין "עד רדתה". ואם אכן המצב באותה המלחמה מצריך זאת, ניתן לחלל שבת עבור זה.

1. הגישות השונות בהלכה למעשה

עד כאן סקרנו מספר מקורות מדברי הגמרא והראשונים מהם ניתן ללמוד על חשיבות החוסן הנפשי והשפעתו על האדם שבהעדרו יכול האדם להגיע למצב של פיקוח נפש, ובהימצאותו הינו מגביר תפקוד ומסייע לנצח במלחמה. למדנו גם שאיסורי תורה נדחים על מנת לשמור על חוסן של האדם במציאויות דחק שונות העלולות להגיע למצב של פיקוח נפש.

כעת, ברצוני להביא מספר גישות להלכה של אחרוני דורנו ביחס לסוגיא זו ומה ניתן ללמוד מהם לשיטתם הלכה למעשה.

הרב יעקב אריאל בספר "אהלה של תורה"⁵⁷ מאריך להסביר ששבט לוי היו חלק מהמערך הלוחם על אף שהם לא נלחמו בפועל, וכשם שנהגו בהם אותם ההיתרים שהותרו ללוחמים, יש ללמוד שכל "שומרי משמרת הקודש בצבא ישראל" הינם חלק מהמערך הלוחם ועליהם להיות מצויים יחד איתו. בנוסף לכך סבור הרב אריאל, שנוכחות הרב צבאי "מרגיעה" את המפקד ביודעו שהרב מטפל בתחומים עליהם הוא אמון, ובכך המפקד יכול להתעסק בלחימה בלב שקט יותר. למעשה, הרב יעקב אריאל פסק שניתן להקל בדחיית איסורי דרבנן לצורך הגעת הרב אל הלוחמים במקום שהלוחמים זקוקים לכך. במצבים חריגים בהם נוכחות הרב הצבאי הינה קריטית ניתן להקל בהגעה אליהם לצורך חיזוק רוחם אף באיסורי תורה.

הרב ישראל אריאל⁵⁸ דן בהרחבה בחיזוק הרוח על ידי כהן משוח מלחמה ושירי הצבאות שניתנים בראש העם. הוא מוכיח ממשמעות הכתובים, שמקומם הטבעי של שירי הצבאות

57 באהלה של תורה חלק ב סימן מז.

58 במאמר "הרב צבאי - במלחמה ובשדה הקרב". קשת ג, עמ' 6-3.

האמונים על חיזוק הרוח, סמוך לקו הלחימה הראשון והם מהווים חלק בלתי נפרד מהמלחמה. מכאן הוא למד שמותר להסתכן עבור חיזוק רוח הלחימה, ואם כן, פשוט שיש להתיר לכתחילה עבור כך גם חילול שבת אפילו באיסורי תורה.

הרב יהושע בן מאיר⁵⁹, סובר שחילול שבת מותר רק לצורך בטחוני מובהק. אמנם רוח הלחימה חשובה וקריטית, אך הימצאות הרב הצבאי אינה בהכרח בעלת השפעה קריטית ללחימה, ואינה נחשבת לצורך בטחוני מובהק. על כן הגעת הרב הצבאי אינה דוחה איסורי תורה ואין לו היתר ליסוע בשבת לחזק את לוחמי היחידה שלו. אמנם במקרים חריגים מאד כגון יחידה שעברה טראומה קשה בלחימה וברור למפקדים שהגעת הרב הצבאי לחזקם הינה נחוצה ביותר, יש להתיר זאת, וגם זאת כהוראת שעה, ולא כהנהגה כללית. אמנם במקרים בהם יש ספק האם יש צורך בהגעת הרב, ניתן להקל בהגעה הגובלת באיסור דרבנן בלבד⁶⁰.

הרב אביחי רונצקי זצ"ל בהיותו הרב הראשי לצה"ל, פירסם מכתב⁶¹ לרבנים הצבאיים בו כתב שחיזוק רוח הלחימה הינו מרכיב קריטי בלחימה והינו בגדר "פיקוח נפש" וכמו שברור שהלוחמים צריכים לצאת לקרב בשבת אף באיסורי תורה, כך גם הרב הצבאי הינו חלק מהם ומותר לו ואף הוא צריך לשהות עימם גם בשבת, אף שלצורך כך יצטרך לעבור על איסורי תורה:

"רב המעורה היטב ביחידותיו, המשתתף עמם באימונים ובתעסוקות המבצעיות, יכול לסייע מאוד להתגבר על מצוקות נפש ומשברים המאפיינים בעת שכזו. אם כן, בעצם, הרב הצבאי הוא חלק בלתי נפרד מהיחידה הלוחמת, וכשם שהוא מסכן את חייו ביציאתו לשדות הקרב יחד עם הלוחמים, כך פשוט הוא שאם היחידה יוצאת בשבת למשימה מבצעית, אף הרב נמצא עמם וכו".

הרב דודי גרינפלד מבית המדרש של הרבנות הצבאית כתב מאמר על נושא זה, ואלו מסקנות המאמר כפי שנכתבו בסופו⁶²:

"נראה שאף שנכון הדבר, שרב צבאי שיחידתו נכנסת ללחימה, והימצאותו בקרבה עשויה להשפיע לטובה על תפקודה בקרב, יחבור אליהם באמצעות נהג גוי או בהצטרפות לנסיעת היתר, אין להתיר לרב לנהוג בעצמו בשבת

59 תחומין חלק ל, חילול שבת לצורך מוראל הלוחמים - הרב יהושע בן מאיר.
60 בשיחה טלפונית שקיימתי עם הרב בתאריך ג' אדר ב' התשפ"ב, הבהיר הרב שבדיני דרבנן ניתן יותר להקל במקרים מסופקים וכדומה.

61 במכתבו לרבנים הצבאיים בתאריך ח' באייר התשס"ח.

62 המאמר לא פורסם ברבים. הרב הראשי לצה"ל הרב אייל קרים, לא פירסם תשובה בעניין זה בספרי תורת המחנה, אך הוא עבר על מאמר זה של הרב גרינפלד והסכים עם מסקנותיו.

למקום הלחימה ולשטחי הכינוס לשם חיזוק הרוח. בייחוד יש להורות כן, כאשר אין ברור ששיחתו של הרב תשפיע לטובה על החיילים, וכל שכן כאשר יש חשש שהגעת הרב למקום הלחימה בשבת, תגרור תחושה עגומה כביכול שמצב הלחימה קשה ביותר. אולם, כאשר ישנה אינדיקציה ברורה ומקצועית (מצד מפקדים או מצד הממונים על בריאות הנפש) על הקושי הנפשי שמצויים בו הלוחמים, שעלול להוביל להחלשת פעולתם בשדה הקרב, וברור לאנשי המקצוע שפגישתם עם הרב תסייע בידם, יש להתיר את הדבר כהוראת שעה".

ז. סיכום

לאחר חורבן בית שני, חכמי ישראל כמעט ולא עסקו בדיני צבא ומלחמה, משכך נוצר פער במסורת הפסיקה המקובלת. על כן, פסיקת הלכה בהלכות צבא ומלחמה הינה מורכבת. מצינו גם שבזוהירות הראויה, ניתן להסתייע במקורות התנ"ך על מנת לאשש ולסייע לפסיקה ההלכתית בדבר.

למדנו מתיאור התנ"ך את פרשיות דוד וגוליית, וכן מאחאב מלך ישראל, ומדברי ספר החינוך על מצוות כהן משוח מלחמה, עד כמה החוסן הנפשי ורוח הלחימה של החיילים, הינו חיוני ביותר ומשפיע בצורה ישירה על הנצחון במלחמה.

בדברי הגמרא והראשונים ראינו שפגיעה בחוסן נפשי של בני אנוש במצבים מצוקה שונים עלולה לגרום לפיקוח נפש, ומותר לעבור על איסורים שונים על מנת למנוע פגיעה זו.

פוסקי זמננו עסקו בשאלה זו בהקשר חיזוק החוסן הנפשי של חיילי צה"ל במצבי לחימה שונים. ברור היה לכל הפוסקים שפגיעה מובהקת בחוסן הנפשי הינה בגדר פיקוח נפש ומותר לחלל שבת על מנת לטפל בחיזוקה. עוד הסכימו הפוסקים שבמציאות בה ברור באופן מובהק שנוכחות הרב הצבאי הינה קריטית להשפעה לחיזוק החוסן הנפשי ורוח הלחימה, שיש להתיר לרב הצבאי לחלל שבת על מנת להגיע אל החיילים.

אמנם, במצבים רגילים בהם נוכחות הרב הצבאי עשויה לחזק את הרוח, אך אי הגעתו לא תיפגע ברוח הלחימה, נחלקו בה הפוסקים. האם ניתן להתיר עבור כן, איסורי חכמים או אפילו איסורי תורה. אך גם כאן, ברור לפוסקים הנ"ל שבמציאות בה נוכחות הרב הצבאי עשויה להשפיע על החוסן הנפשי של החיילים, אך אינה מוגדרת כדבר שלא ניתן להסתדר בלעדיו, ניתן יהיה לדחות עבור הגעת הרב אליהם איסורי חכמים בלבד.

על רב צבאי מוטלת אחריות רבה בתחומים רבים כדוגמת תחומי הכשרות, הלכה, שבת, חגים, שיעורי תורה, הטיפול בחללי צה"ל ועוד ועוד. האחריות מוטלת עליו הן בימי שגרה והן בימי חירום.

כרב צבאי, בעוסקי בכתיבת מאמר זה, התחדד עבורי מחדש את הידוע והברור: החוסן הנפשי ורוח הלחימה של חיילי צה"ל הינו קריטי להצלחה במשימה. רב צבאי הנמצא בקשר קבוע עם חיילי היחידה שלו, יודע עד כמה הוא בעל השפעה לחיזוק המוטיבציה של החיילים והינו בעל השפעה על חוסנם בימי שגרה ובוודאי שברגעי חירום. על הרב צבאי לא לשכוח שיחד עם עיסוקיו הרבים והמבורכים עליו לסייע למפקדים במשימה חשובה זו - חיזוק החוסן הנפשי ורוח הלחימה של חיילי צה"ל.